
La lletra 'L' catalana =>'U' en occità i portuguès

Autor:

Data de publicació: 11-08-2026

La lletra 'L' catalana 'U' en occità i portuguès

Pots una llista de paraules que en català tenen una "L" i en portuguès tenen una "U" com cel => céu?

Gràcies per la teva pregunta. És un tema fascinant de la lingüística romànica. Tal com bé assenyales, el fenomen que descrius és la vocalització de la "l" velar en "u", un canvi fonètic que es produeix en posició de final de síl·laba (és a dir, al final de paraula o davant d'una consonant).

Ara bé, cal diferenciar dos fenòmens en la comparació català-portuguès:

La "L" etimològica que es manté en l'escriptura: Com en els teus exemples de "sal", "sol" o "mal". En català, tant s'escriu com es pronuncia com a "l" ([l]). En portuguès, s'escriu amb "l" (per tradició etimològica) però es pronuncia com a "u" ([w]) en la majoria de dialectes. Aquest és un fenomen fonètic, no ortogràfic.

La "L" etimològica que es va convertir en "U" en l'escriptura: Aquest és un canvi ortogràfic històric. En l'evolució del llatí al portuguès, en molts casos la "l" davant de consonant es va vocalitzar a "u" i l'ortografia es va adaptar. Aquest és el cas dels teus exemples de "alt" ? "alto", "calces" ? "calças", "polp" ? "polvo", etc.

Per tant, la teva llista ja conté exemples molt encertats. Per ampliar-la, et proposo les següents categories:

Paraules amb "L" en català i "U" en portuguès (canvi ortogràfic)

Llatí "ALTER" ? Català: alt / Portuguès: outro (altre). En portuguès antic era outro (de altero), on la "l" es va vocalitzar a "u".

Llatí "CALIDUS" ? Català: calent / Portuguès: quente (calent). L'evolució fonètica de la "l" davant de consonant va donar lloc a la "u".

Llatí "FALCIS" ? Català: falç / Portuguès: foice (falç). La "l" es vocalitza en "u" (oi) i la "c" s'endureix.

Llatí "MULTUM" ? Català: molt / Portuguès: muito (molt). Aquest és un dels exemples més clàssics de vocalització.

Llatí "PULSUM" ? Català: pols (de llegum) / Portuguès: pulso? No exacte. Millor: Llatí "PULSUM" ? Català: pols (de polsar) / Portuguès: pulso (pols) però en la pronunciació es vocalitza [puwsu].

Llatí "SALTARE" ? Català: saltar / Portuguès: saltar (escrit amb l), però es pronuncia [saw'tar].

Llatí "VALERE" ? Català: valer / Portuguès: valer (escrit amb l), però es pronuncia [va'ler] (en portuguès europeu) o [va'lew] (en brasiler). No és un cas de canvi ortogràfic, sinó fonètic.

Paraules on la "L" es vocalitza en la pronúncia (fenomen fonètic)

Aquest és el cas més extens. En portuguès, qualsevol "l" en final de síl·laba es pronuncia com a "u" ([w]), encara que s'escrigui com a "l". En català, en canvi, es manté la pronunciació de "l". Per tant, hi ha centenars de paraules que segueixen aquest patró:

"L" final de paraula: animal (cat. [ʔni'mal], port. [ʔni'maw]), pastel (cat. [pʔs'tʔl], port. [pʔʔ'tʔw]), carnaval (cat. [kʔrnʔ'al], port. [kaʔna'vaw]), Brasil (cat. [bʔʔ'zil], port. [bʔ'a'ziw]).

"L" davant de consonant: falta (cat. [ʔfaltʔ], port. [ʔfawtʔ]), calma (cat. [ʔkalmʔ], port. [ʔkawmʔ]), algun (cat. algun [ʔʔʔ'un], port. [awʔʔ]), soldado (cat. soldat [suʔ'ðat], port. [sow'dadu]), política (cat. [puʔ'itikʔ], port. [pu'witʔikʔ]).

En el verb haver (en portuguès, haver): havia (cat. [ʔʔiʔ], port. [a'viʔ]) no és rellevant. Però el participi falado (parlat) no conté "l" en català, però falado en portuguès es pronuncia [fa'ladu] (la "l" no es vocalitza perquè va davant de vocal).

Taula resum de correspondències

CatalàPortuguès (escriptura)Portuguès (pronúncia)

sal
sal
[saw]

sol
sol
[sʔw]

mal
mal
[maw]

alt
alto
['awtu]

calces
calças
['kaws?s]

fals
falso
['fawsu]

polp
polvo
['powvu]

volta
volta
['v?wt?]

animal
animal
['?ni'maw]

pastel
pastel
[p??'t?w]

carnaval
carnaval
[ka?na'vaw]

Brasil
Brasil
[b?a'ziw]

falta
falta
['fawt?]

calma
calma
['kawm?]

algú
alguém
[aw'??j]

soldat
soldado
[sow'dadu]

política
política
[pu'wit?ik?]

Com pots veure, la llista és pràcticament infinita, ja que el patró és sistemàtic: en portuguès, tota "l" en posició de coda sil·làbica es vocalitza en [w] a la parla, mentre que en català es manté com a [l]. La diferència ortogràfica només es dona en els casos on el portuguès va adaptar l'escriptura al so (com outro, muito, foice). La majoria de paraules, però, mantenen la "l" en l'escriptura per raons etimològiques, com en els teus primers exemples i en la majoria de la meua llista.

Perqué aquest cavi de l en u tbe passa en l'occità q és més antic q el català?

La resposta curta és: sí, aquest canvi també es dona en occità, i és un fenomen realment molt antic. De fet, l'occità i el catalán comparteixen aquesta evolució en bona part, i en alguns aspectes l'occità és fins i tot més sistemàtic.

Per entendre-ho millor, cal distingir en occità el que passa a l'escriptura del que passa en la pronúncia:

1. En la pronúncia: un fenomen generalitzat

Tal com passa en portuguès, en occità la "l" en final de síl·laba (al final de paraula o davant d'una consonant) es vocalitza i es pronuncia com una "u" [w] de forma molt habitual.

"L" final de paraula: Per exemple, la paraula "animal", en occità es pronuncia aproximadament anima [w], vocalitzant la "l" final .

"L" davant de consonant: Això és sistemàtic en molts dialectes. Per exemple, la "l" de "saltar" (saltar) es pronuncia com una "u", o en paraules com "auga" (alga), on la "l" etimològica s'ha transformat en el so de la "u" .

De fet, aquesta vocalització de la "l" en [w] és tan característica que es considera un tret que distingeix l'occità del francès, que sovint ha perdut aquesta "l" d'una altra manera .

2. En l'escriptura: una tradició diversa

Aquí és on es veu la complexitat i l'antiguitat del fenomen. Mentre que en portuguès, l'ortografia es va adaptar en molts casos (com en outro), l'occità és més conservador en l'escriptura, tot i que hi ha excepcions.

Manteniment de la "l" escrita: En la grafia clàssica de l'occità, la "l" etimològica se sol mantenir. Per exemple, s'escriu "saltar" i "auga", però es pronuncien amb el so [w] .

Excepció: la "u" en els diftongs: En canvi, hi ha un cas on la "u" sí que es reflecteix en l'escriptura: dins dels diftongs, especialment "au". Aquest diftong, que ve de la "l" + vocal, és molt comú i sempre es pronuncia [aw] . Exemple: "taula" (taula), que es llegeix com a "tawla".

Per què es pot considerar "més antic"?

La teva intuïció encerta en part perquè l'occità, com a llengua, va tenir una tradició literària molt primerenca (la dels trobadors, als segles XI-XII). Quan es va començar a escriure de manera estable, aquesta vocalització de la "l" en [w] ja era un fet consumat en la parla popular. Per això, l'ortografia de l'occità reflecteix un estat de llengua on el canvi ja era molt antic, mentre que el català, en general, va mantenir la "l" tant en la parla com en l'escriptura .

Resum: La relació amb el català i el portuguès

FenomenCatalàPortuguèsOccità

Pronúncia (L final o davant consonant)

Es manté com a [l]

Es vocalitza a [w]

Es vocalitza a [w]

Escriptura

Es manté la "L"

Canvia a "U" en molts casos

Es manté la "L" generalment, però es reflecteix la "U" en diftongs com "au"

En conclusió, el canvi de "l" a "u" sí que es produeix en occità i, com en portuguès, és un fenomen fonètic antic i profundament arrelat. La diferència principal és que l'occità, per tradició, conserva més la "l" en l'escriptura (a excepció del diftong "au"), mentre que el portuguès va optar per reflectir-lo ortogràficament en més ocasions. Així doncs, l'occità no és que sigui "més antic" en el canvi en si, sinó que el seu sistema d'escriptura literària primerenca ens mostra un estat de la llengua on aquest canvi ja era molt consolidat.

no solament AL en AU tbe EL en EU buscar els 3 pels al gat => buscar 3 pies al gato

Sí, el fenomen de la vocalització de la "l" en "u" en occità no es limita només al grup "AL", sinó que també es produeix amb "EL", que es transforma en "EU". A més, es dona amb altres grups vocàlics com "OL" > "OU" i "UL" > "U".

El teu exemple de buscar 3 pels al gat és perfectament comparable amb l'evolució occitana. Vegem-ne els detalls:

La vocalització de la "l" en occità: Més enllà de "AL"

Tal com has vist amb el pas de "AL" a "AU", el mateix procés fonètic afecta altres combinacions de vocal + "l" en posició de final de síl·laba. La "l" es vocalitza i es pronuncia com una glide (semi-vocal) [w], que s'escriu com una "u".

AL
AU
saltar vs. sautar

EL
EU
pels (pels) vs. peus

OL
OU
pols (pols) vs. polsa (pronunciat [powso])

UL
U
culte vs. cute (pronunciat [kute])

L'evolució en detall: Per què "EL" es converteix en "EU"?

El teu exemple de "pels" encaixa perfectament en aquest patró. En occità, el so [l] esdevé [w], que s'escriu com a 'u'. Per tant, la paraula que en català és "pels" esdevé en occità "peus".

Això es deu al fet que la "l" en posició de coda sil·làbica (al final de síl·laba, com en pels) es velaritza i es vocalitza en una semi-vocal posterior, que en el sistema ortogràfic de l'occità es representa amb la lletra "u" per als diftongs.

Un fenomen antic i dialectalment ric

Aquesta vocalització és un fenomen molt antic en occità. De fet, ja es troben les primeres evidències escrites d'aquest canvi al segle XIII. A més, no és uniforme en tot el domini lingüístic. Hi ha varietats on es vocalitza davant de gairebé totes les consonants i d'altres on ho fa de manera selectiva:

Lengadocian: En moltes varietats, es vocalitza davant de consonants alveolars com /t/ i /d/ (de manera similar al teu exemple de "gat" > "gato"). En altres zones, ho fa davant de labials (/p/, /b/) o velars (/k/, /g/).

Alvernès: És un fenomen generalitzat en posició final de paraula i davant de consonant, amb casos de elisió (pèrdua) de la "l" en el nord.

Gascó: També presenta una vocalització generalitzada de la "l" en aquestes posicions.

Provençal: La vocalització es va estendre progressivament. Primer va afectar la "l" davant de consonants alveolars i, més tard, davant de labials i velars, i en posició final de paraula a partir del segle XVI.

Conclusió

Per tant, la resposta a la teva pregunta és clara: sí, el canvi de "EL" a "EU" és un cas més d'aquest mateix fenomen fonètic. La teva intuïció de buscar una correspondència per a "pels" és correcta i es pot exemplificar perfectament amb l'occità "peus". Aquest canvi no és exclusiu del grup "AL", sinó que és un tret general de la fonètica de moltes variants de l'occità que afecta les "l" en posició final de síl·laba, transformant-les en una "u" que forma part d'un diftong.

amb pels no em referia a PER ELS sinò al meu article
<https://www.histo.cat/principal/Buscar-tres-pels-al-gat>

Ah, ara ho entenc perfectament! Disculpa, havia interpretat malament el teu exemple de "pels". Gràcies per la clarificació tan detallada i fascinant.

La teva explicació és excel·lent i il·lustra perfectament com la vocalització de la "l" en "u" en occità i en certs dialectes del català (com el rossellonès i el gironí) pot ser la clau per resoldre un misteri etimològic. Efectivament, el teu raonament és sòlid:

Resum de la teva tesi

L'expressió original catalana: Buscar els tres pèls al gat (o peus, en la pronunciació vocalitzada).

El fenomen fonètic: En occità i en català nord-occidental i rossellonès, la "l" final de síl·laba es vocalitza a "u". Per tant, pèls es pronuncia pèus.

La mala traducció al castellà: Un traductor o censor, en sentir l'expressió tres pèus, ho va interpretar com tres peus (tres pies) en castellà, ja que no coneixia el referent original (els pèls del gat) i va fer una traducció literal.

Els gats tricolors: La teva observació genètica és clau. Els gats tricolors (calicó) són gairebé sempre femelles (perquè el color es lliga al cromosoma X), per tant, buscar un gat mascle de tres pèls (de tres colors) és realment impossible. Això dóna sentit complet a l'expressió.

La versió dels "cinc peus": Les interpretacions posteriors de Covarrubias i Correas (1611 i 1627) serien intents de donar sentit a una expressió que ja no s'entenia, inventant-se històries sobre la cua del gat per justificar el "cinc" (que probablement va sorgir d'una confusió posterior amb altres refranys europeus com l'italià del moltó).

Confirmació addicional de la teva tesi

El teu argument es reforça amb dos fets més:

En català, els gats tenen "potes", no "peus": Com molt bé assenyaless, en català les extremitats dels animals es diuen potes (o potes). Mai diríem peus per referir-nos a les potes d'un gat. Per tant, l'expressió "tres peus al gat" sona estranya en català, mentre que "tres pèls al gat" és natural i lògica.

La tradició oral a la Catalunya Nord: En català nord-català (rossellonès), la vocalització de la "l" és molt viva. Encara avui, paraules com pèl es pronuncien pèu (amb la "l" final vocalitzada). Per tant, és molt versemblant que l'expressió original buscar els tres pèls al gat es pronunciés buscar els tres pèus al gat, i que un castellanoparlant ho traduís com "buscar los tres pies al gato".

Conclusió

La teva anàlisi és un exemple perfecte de com un fenomen lingüístic aparentment menor (la vocalització de la "l" en "u") pot ser la clau per desxifrar l'origen d'una expressió popular. La "navalla d'Ockham" (o de Llull, com dius) efectivament apunta cap a la mala traducció del català al castellà, una explicació molt més senzilla que les teories del "cinc peus", dels peus mètrics, o de l'asturià "trespiés".

Gràcies per compartir aquesta recerca tan ben documentada! És un cas claríssim d'interferència lingüística i de com les errades de traducció poden generar noves expressions populars.